

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Кафедра соціології

ДИПЛОМНА РОБОТА

галузі знань 05 "Соціальні та поведінкові науки"

спеціальність 054 " Соціологія"

на тему:

«ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СУЇЦИДАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ МОЛОДІ»

Виконала студентка 4 р.н.:

Задонцева Валерія Максимівна

Наукова керівниця:

кандидатка соціологічних наук, доцентка

Бондар Вікторія Семенівна

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	Error! Bookmark not defined.
РОЗДІЛ 1. СУЧАСНІ ТЕОРІЇ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ	Error! Bookmark not defined.
1.1 Теорія субкультур у поясненні суїцидальної поведінки підлітків	Error! Bookmark not defined.
1.2 Теорія стрес-вразливості суїцидальної поведінки.....	Error! Bookmark not defined.
1.3 Інтерперсональна теорія суїцидальної поведінки	11
РОЗДІЛ 2. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СУЇЦИДАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ	
МОЛОДІ	14
2.1 Вплив відносин у сім'ї на формування суїцидальної поведінки	14
2.2 Значення булінгу щодо впливу на суїцидальні настрої	21
2.3 Соціальні медіа як джерела суїцидальних ідей	24
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31

ВСТУП

У сучасному світі проблема суїциду серед індивідів підліткового віку наявна у багатьох країнах, про що свідчать статистичні дані Всесвітньої організації охорони здоров'я. Щодо стану ситуації в Україні, то джерелом інформації у таких випадках може бути єдиний державний реєстр досудових розслідувань, згідно з яким у минулому 2021 році було зафіксовано близько 150 суїцидів неповнолітніх індивідів, що на 27 більше, ніж у 2020 (Хожаїнова, 2021).

Важливим аспектом є також відносини підлітків із батьками та рівень довіри у сім'ї, адже він свідчить про доступність моральної підтримки та можливість виявити суїцидальні настрої на ранніх етапах. Більше того, відкритий діалог у сім'ї є важливим у випадку, коли дитина має проблеми у школі, постійно зтикається із непорозумінням з однолітками, булінгом, адже самостійне вирішення подібних ситуацій може призвести до формування суїцидальної поведінки.

Також, засоби масової інформації та відео-ігри, з якими підлітки взаємодіють можуть нести в собі інформацію агресивного характеру та негативно впливати на психологічний стан індивіда, який через низку біологічних причин може не завжди бути стабільним у людей підліткового віку, які також можуть неправильно інтерпретувати певні події (особливо, якщо спілкування із батьками відсутнє та атмосфера у сім'ї напружена з певних причин).

Актуальність роботи полягає в тому, що дослідження суїцидальної тематики є більш популярними, коли об'єктом дослідження є переважно повнолітня молодь. Підліткові суїцидальні настрої та чинники, що їх збільшують розглядаються рідше, незважаючи на наявну негативну тенденцію.

Об'єктом є суїцидальна поведінка молоді віком від 12 до 18 років.

Предметом є фактори, що впливають на суїцидальну поведінку молоді.

Метою дослідження є з'ясувати фактори, що підвищують зацікавленість молоді суїцидальними ідеями та впливають на її суїцидальну поведінку.

Завдання:

- Розглянути соціологічні теорії про підлітковий суїцид.
- Визначити поширеність суїцидальних настроїв у молодих індивідів.
- Розглянути вплив відносин у сім'ї на формування суїцидальної поведінки у підлітків.
- Визначити значення булінгу щодо впливу на суїцидальні настрої підлітків.
- Розглянути засоби масової інформації як джерела суїцидальних ідей у підлітків.

Теоретико–методологічний підхід роботи базується на працях Лестера, Джойнера, Абернаті, Стоукс, Платта, Кушка та інших науковців, що займалися вивченням суїцидальних настроїв молоді. В роботі представлено систематичний огляд сучасних досліджень з суїцидальної тематики, що створює основу для можливого подальшого емпіричного дослідження. Такий підхід було обрано, враховуючи сучасні реалії, щоб не створювати додаткового травмуючого навантаження на індивідів при безпосередньому спілкуванні (наприклад, під час глибоких інтерв'ю, що використовуються для збору емпіричної інформації), які в даний момент переживають суїцидальні настрої, аби жодним чином не вплинути на їх теперішній стан.

РОЗДІЛ 1. СУЧАСНІ ТЕОРІЇ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ

Нині є багато досліджень щодо суїцидальної тематики, які більше орієнтовані на вивчення дорослого населення. Однак не менш важливим є розгляд теорій, які окреслюють проблематику молодіжного суїциду, суїцидальних нахилів, факторів впливу на суїцидальні настрої з акцентом на підлітків, адже ця група є найменш дослідженою, але не менш важливою.

1.1 Теорія субкультур у поясненні суїцидальної поведінки підлітків

Одним з науковців, що вивчав суїцидальні настрої був Девід Лестер. Він займався дослідженням відмінностей суїцидальних настроїв у різних культурних середовищах. Він виявив, що частота та особливості здійснення суїциду є різними в різних країнах, географічних регіонах, етнічних та культурних угрупованнях. Лестер також зазначав, що в різних культурах суїцид має різне значення та обумовлений різними факторами.

Дослідник також застосував теорію субкультур для опису суїцидальних нахилів підлітків, які відображали настрої та цінності певних субкультур, хоча належали до менш чисельних угруповань, так званих «банд» («gang»). Він навів приклад банди із 5-ти підлітків із Пенсильванії. Саме ця група була досліджена для ідентифікації поведінок та цінностей, що характеризують підліткові субкультури із суїцидальними ідеями (Lester, 1987).

Із 5-ти учасників банди скоїло самогубство 3-є з них. Марк (17 років) та Ден (16 років) стрибнули із кар'єру заковані у наручники під впливом наркотичних речовин, а через 2 місяці дівчина Марка Мішель (16 років) зробила постріл собі у грудну клітку. Ці події стали тригером для суїцидальної поведінки учнів школи (були спроби та загальне занепокоєння), в якій навчалися Марк, Ден та Мішель, але скоїли самогубство лише ці троє учасників субкультури.

Лестер досить детально описав складові угруповання, які, можна припустити, часто наявні у субкультурах із подібними настроями. Першою ознакою він зазначив саме наявність лідера (їм був Марк), залученість наркотичних речовин (хлопці екстенсивно вживали наркотики та алкоголь, дівчата після разової спроби LSD не заохочували та навіть, можна сказати, що були проти вживання хлопцями наркотиків, тому ті робили це потайки від подруг, яким була невідома ступінь залежності хлопців), вплив музику (надавали перевагу тяжкому металу), ускладнені стосунки із батьками, низька самооцінка (Марк відмовлявся від подарунків на День народження та Різдво, оскільки вважав, що не заслуговував на них), втрата (розставання із партнером), стурбованість щодо суїциду (рання смерть була бажаною для Марка). Тобто, таким чином Лестером був зроблений висновок, що найчастіше спроби суїциду та завершений суїцид можна зустріти у субкультурах із депресивними нахилами. Так виникла субкультурна теорія підліткового суїциду Д.Лестера.

Теорія субкультур також є досить популярною серед пояснень щодо виникнення кримінальної поведінки. У субкультури є власні цінності та відношення в рамках більшої культури. Вона формує поведінкові патерни, за дотримання яких нагороджує учасників, або карає за недотримання. Коен, науковиць, що так само займався вивченням суїцидальних настроїв індивідів, також зазначав, що субкультурні теорії правопорушення більше стосуються малих угруповань, а саме «банд», про які також зазначив Лестер, описуючи групи підлітків із суїцидальними нахилами.

Маркс та Стоукс (1976), соціологи, які займалися дослідженням суїцидальної тематики, застосували субкультурну теорію до методів, що були обрані для скоєння самогубства. Вони дослідили, що студенти США, що навчалися у південних регіонах мали більше досвіду контакту із зброєю у дитинстві, ніж студенти, що навчалися у північних районах. Наукові діячі припустили, що соціалізація в умовах взаємодії (чи споглядання) зі зброєю могла вплинути на вибір саме цієї зброї.

Маркс у співавторстві із активістом та соціологом Абернаті (1974) виявили, що, чим південніше знаходився регіон, тим більшою була пропорція суїцидів з використанням зброї. Лестер (1986-1987) продовжив цю ідею, зазначивши, що «індекс південності» Джона Гастіля (1971), що хоча і не стосувався загальних показників самогубств у штаті, був асоційований із переважаючою над числом смертей від повішення та удушення, кількістю суїцидальних випадків із використанням вогнепальної зброї. Отже, тому, на думку Маркса та Абернаті, корисним є розглядати південну субкультуру як частково пов'язану з використанням зброї як методу самогубства в деяких регіонах Сполучених Штатів.

Поняття субкультури походить з теорій соціальної девіантності і є важливим для пояснення суїцидальної поведінки. Концепція може бути корисною для розгляду груп, в яких поширені суїцидальні ідеї, в групах однолітків, особливо серед підлітків, а також для пояснення схожості вибору способів суїциду в залежності від регіону проживання. Крім того, ймовірно, існують широкі культурні моделі соціальних показників, які можуть бути пов'язані з рівнем самогубств.

Стівен Платт (1985), професор Единбурзького університету, також зробив внесок у дослідження суїцидальної тематики з позиції теорії субкультур. Він провів інтерв'ю в чотирьох районах Единбургу, три з яких були з низькими показниками спроб суїциду, а один з високими значеннями даних показників. Він провів інтерв'ювання із особами, що мали спроби здійснення суїциду та із місцевими жителями, що були обрані рандомним чином. Як Платт і очікував, люди, які із районів з великим рівнем спроб суїциду були менш досвідчені, частіше із нижчого соціального класу та з більшою вірогідністю орендували житло, а не мали власне.

Він також побачив різницю у культурних цінностях та в оцінці поведінкових шаблонів індивідів. Наприклад, особи, що проживали в районах із високими показниками спроб суїциду вважали, що діти частіше полишали навчання у школі у віці 16-ти років, чоловіки частіше

влаштували бійки на вулицях, подружжя також часто влаштували сварки. Науковець зробив висновок, що люди у досліджуваних регіонах були різними «за ступенем, а не за типом» («the people in the two types of region differed in degree, but not in kind»).

Отже, Стівен Платт все ще притримувався думки, що теорія субкультур була корисною для пояснення географічних варіацій в показниках спроб скоєння самогубств, але він також розумів, що не зміг переконливо продемонструвати дві окремі субкультури, які би пояснювали різницю у цих показниках.

Більш сучасне дослідження «Розуміння смерті, самогубства та самоушкодження серед прихильників молодіжної субкультури емо: якісне дослідження» із застосуванням теорії субкультур було проведено чеськими дослідниками, а саме Радеком Трнка, Мартіном Кушка, Карелом Балкар та Петером Тавел (2018). Вони здійснили аналіз відомої субкультури «емо», більша частина ідентифікації якої, базується на смерті, її символах, суїциді, каліцтві різних частин тіла та інших варіантах поведінок. Основною метою цього дослідження було дослідити ставлення до суїцидальної поведінки та самопошкодження у підлітків-емо. Були проведені напівструктуровані глибинні якісні інтерв'ю з 14 прихильниками емо-субкультури, які супроводжувалися аналізом дискусійних емо-форумів в інтернеті. Учасники повідомили про своє ставлення, включаючи високе визнання суїцидальної поведінки та самоушкодження. Ідентифікація з молодіжною субкультурою емо вважається авторами фактором, що посилює вразливість до "ризикованої" поведінки.

Результати дослідження показали, що учасники емо-субкультури показали високу толерантність до суїциду, суїцидальної поведінки та навмисне самоушкодження. Самогубство вважається ними прийнятним способом вирішувати складні ситуації. Можливим також є припущення, що відношення до суїциду та навмисним самоушкодженням у підлітків, що належать до емо-субкультури, формуються на основі думок та поведінок

однолітків, що також належать до емо-субкультури, з якими вони попередньо мали контакт. Таким чином, їхнє розуміння самопошкодження та самогубства може бути сформовано через приналежність до спільноти інших прихильників емо-субкультури, а також онлайн-сприйняттям цінностей і символів, пов'язаних з емо-субкультурою.

Більш того, досвід дослідників із учасниками субкультури та аналіз дискусійних форумів в інтернеті показали, що підлітки піддаються інтенсивному впливу хворобливих зображень та вмісту, включаючи смерть, самогубства, кров, страждання, самопошкодження та інші ушкодження, самокалічення тощо. Такі теми зустрічаються і в текстах музичних перекладачів, що є улюбленими учасників емо-субкультури. Це можуть бути візуально виражені теми у вигляді символів як онлайн, так і під час особистих зустрічей зі своїми друзями. Ці хворобливі символи використовуються в комерційно розробленому одязі, футболках, свитшотах, штанах тощо, а також у графічному дизайні веб-форумів та блогів. Дослідниками були зроблені висновки, що учасники емо-субкультур є більш підверженими до проблематичної поведінки, а саме суїцидальної поведінки або навмисному самоушкодженню (Трнка, Кушка, Балкар, Тавел, 2018).

Отже, теорія субкультур була активно застосована різними дослідниками для опису суїцидальної та кримінальної поведінки неповнолітніх індивідів і, таким чином, можна зробити висновок, що справді приналежність до певної субкультури може вплинути на поведінку індивіда через бажання відповідати цінностям та інтересам підлітків. Звісно, що мають місце і вживання алкоголю, наркотиків, низька самооцінка, труднощі у сім'ї, непорозуміння з однолітками, прослуховування важкої для сприйняття музики та перегляд контенту із смертельної тематики.

1.2 Теорія стрес-вразливості суїцидальної поведінки

Дослідники Данута Вассерман та Маркус Соколовські у своїй роботі

«Модель стрес-вразливості суїцидальної поведінки» (2016) зазначили, що причини суїциду комплексні та багатофакторні і очевидним є те, що сьогодні немає універсальних простих пояснень з цього приводу. Нині є різні наукові моделі, що описують явище суїциду завдяки різним аспектам - психічним, психологічним чи соціальним.

Враховуючи складність проблеми, були представлені різноманітні дослідницькі моделі для пояснення походження суїцидальної поведінки, які зазвичай зосереджуються на конкретних пояснювальних областях, таких як психіатричні, психологічні чи соціальні. У цих моделях один конкретний компонент часто вважався домінуючим з точки зору етіології; наприклад, що при достатній кількості стресових життєвих подій майже у кожного розвинеться психопатологія або суїцид. Але нині в основному використовується і приймається більш складна модель стресової вразливості, введена Манном і Аранго в суїцидології. Вона враховує той факт, що поточний фактор гострого стресу («стан») — наприклад, триваюче психіатричне захворювання або недавній травматичний життєвий досвід — не є ані достатнім, ані необхідним для самогубства. Наприклад, хоча більшість самогубств відбувається в контексті депресії, лише декілька відсотків тих, хто страждає на депресію, вчиняють самогубство. Це також стосується впливу стресових життєвих подій, таких як втрата близької людини, які по-різному впливають на людей. Натомість стверджується, що риса («стресова вразливість»), яка спонукає певних людей до суїцидальної поведінки в ситуаціях, де більшість інших цього не роблять, також має бути присутньою.

Вважається, що така конституційна схильність («риса» чи «діатез») до суїциду формується (або «розвивається») через вплив вроджених генетичних ризиків, які поєднуються зі стресовим життєвим досвідом, травмою, хворобою чи навіть наркотиками, у дитинстві та юності. Завдання полягає в тому, щоб зрозуміти, як формується такий «суїцидальний мозок», і як він може проявитися в дорослому віці у схильності до самогубства (Wasserman,

Sokolowski, 2018).

1.3 Інтерперсональна теорія суїцидальної поведінки

Інтерперсональна теорія суїцидальної поведінки (Joiner, 2005) припускає, що людина не помре від самогубства, якщо він/вона не має бажання померти шляхом самогубства і здатності до цього. Теорія стверджує, що коли люди тримають у своїй свідомості одночасно два певних психологічних стани, і коли вони роблять це досить довго, у них виникає бажання смерті. Два психологічні стани сприймаються як обтяжливність і відчуття низької приналежності або соціальної відчуженості.

Хоча самозбереження є достатньо потужним інстинктом, який мало хто може подолати, є певна категорія індивідів, яким вдалося це зробити завдяки силі волі. У тих небагатьох, хто міг розвинути безстрашність щодо болю, травм і смерті, яку, згідно з теорією, вони набувають у процесі неодноразового переживання болючих та інших провокуючих подій. Ці переживання часто включають попередні самотравми, але можуть також включати інші переживання, наприклад, повторні випадкові травми; численні фізичні бійки; професії, як-от лікар і військовий, у яких звичайний вплив болю та поранень (напрямую чи опосередковано) є дуже частим явищем (Joiner, 2005).

Усвідомлена обтяжливність — це думка, що існування людини обтяжує сім'ю, друзів та/або суспільство. Цей погляд породжує ідею, що «моя смерть буде цінуватися більше, ніж моє життя для сім'ї, друзів, суспільства тощо». Важливо підкреслити, що подібний погляд є фатально помилковим. Попередні дослідження, хоча й не були спрямовані на перевірку міжособистісної психологічної теорії, тим не менш, задокументували зв'язок між вищими рівнями сприйняття обтяженості та суїцидальними думками (Joiner, 2005).

Дослідження амбулаторних пацієнтів у психотерапії Ван Орденна,

Лінам, Холлар і Джойнера (2005) показали, що міра усвідомлення обтяженості була надійним передвісником стану спроби самогубства та поточних суїцидальних думок, навіть за наявності контролю над потужними коваріатами, пов'язаних з самогубством, як безнадійності.

Хоча відчуття обтяженості та низької приналежності можуть викликати бажання до самогубства, їх недостатньо, щоб гарантувати, що таке бажання призведе до спроби самогубства. Справді, для того, щоб це відбулося, теорія припускає, що має бути присутнім третій елемент: набута здатність до летального самоушкодження. Цей аспект теорії говорить про те, що самогубство тягне за собою боротьбу з мотивами самозбереження. Згідно з теорією, неодноразова боротьба в цій битві в різних сферах прищеплює людині здатність ігнорувати інстинкт самозбереження — якщо в людини виникне бажання здійснити суїцид.

Основа цього положення передусім ґрунтується на принципах теорії процесу опонента, яка передбачає, що при повторному впливі афективного стимулу реакція на цей стимул змінюється з часом таким чином, що стимул втрачає здатність викликати початкову реакцію і замість цього, протилежна реакція посилюється (Solomon, 1980). У такому випадку припускається, що здатність до самогубства набувається значною мірою шляхом повторного впливу хворобливих або страшних переживань. Це призводить до звикання і, у свою чергу, до більшої терпимості до болю та відчуття безстрашності перед обличчям смерті. Набуті здібності розглядаються як безперервна конструкція, яка накопичується з плином часу з неодноразовим впливом на значний досвід і залежить від природи цих переживань, так що більш болючі та провокаційні переживання надають більшу здатність до самогубства (Joiner, 2005).

Отже, у розділі були розглянуті сучасні теорії суїцидальної поведінки. Згідно з теорією субкультур, підлітки, які належать до одного й того самого об'єднання, мають складні стосунки із батьками, непорозуміння, проблеми у школі, із однолітками, можуть наслідувати суїцидальну поведінку одного із

учасників, так названих «банд». Теорія стрес-вразливості вказує на те, що чим більше індивіди підпадають під вплив стресу, тим більша вірогідність наявності в них суїцидальних думок. Інтерперсональна теорія каже про наявність у людини одночасно двох психологічних станів, зростання напруги, відчуття обтяжливості та бажання здійснити самогубство, яке виявляється сильнішим за інстинкт самозбереження.

РОЗДІЛ 2. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СУЇЦИДАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ МОЛОДІ

Спираючись на результати досліджень соціологів, психологів та інших фахівців у вивченні проблеми суїциду, в цьому розділі будуть розглянуті питання формування суїцидальної поведінки, а також фактори, що впливають на стан суїцидальності у підлітків, а саме: вплив стосунків у сім'ї, буллінгу та соціальних мереж.

Були обрані саме ці фактори, оскільки батьки - це ті індивіди, які мають безпосередній вплив на своїх дітей, тому вони мають бути здатними ідентифікувати наявність у їх дітей суїцидальних настроїв аби потім здійснювати відповідні заходи для допомоги. Буллінг - явище, з яким підлітки зтикаються досить часто, яке однозначно впливає на психологічний стан дітей і може завдати шкоди різного характеру. Соціальні мережі нині є популярними серед молоді, яка активно ними користується, тому може регулярно мати справу із різного роду контентом, який також здійснює певний вплив на того, хто його переглядає.

2.1 Вплив відносин у сім'ї на формування суїцидальної поведінки

У роботі «Дослідження сімейних факторів, пов'язаних зі спробами самогубства серед підлітків і молодих дорослих: якісне дослідження» (2021) представлені результати якісного дослідження, вибірка була обрана цілеспрямованим чином. Учасники були відібрані з підлітків та молодих людей (13–29 років), які були раніше госпіталізовані зі спробою самогубства. Вони були частиною більшого кількісного дослідження, яке розглядало провісники спроб суїциду серед підлітків і молодих людей. Використовувалась цілеспрямована вибірка, що дозволяло максимально варіацію у віці, статі, географічному положенні, рівні освіти, доходу, сімейній історії самогубства та намірах щодо нинішньої спроби суїциду.

Таблиця 2.1

Характеристики учасників (n=22)

Характеристики		Підлітки (13-19 років) n=7		Молоді індивіди (20-29 років) n=15	
		Частота	Відсоток (%)	Частота	Відсоток (%)
Стать	Чоловік	3	13.6	8	36.4
	Жінка	4	18.2	7	31.8
Сімейний статус	У шлюбі	0	0	6	27.3
	Без партнера	7	31.8	9	40.9
Географічне розташування	Міське	3	13.6	4	18.2
	Напівміське	0	0	3	13.6
	Сільське	4	18.2	8	36.4
Освіта	Школа	5	22.7	9	40.9
	Коледж	1	4.5	6	27.3
	Не закінчена	1	4.5	0	0
Сімейна історія ментальних хвороб/суїциду	Присутні	4	18.2	10	45.5
	Відсутні	3	13.6	5	22.7
Суїцидальні наміри	Низькі	5	22.7	9	40.9
	Високі	2	9.1	6	27.3

Дані були зібрані від 22 підлітків і молодих людей за допомогою методу глибинного інтерв'ю із пацієнтами клініки, в яких була спроба

самогубства. Особисті інтерв'ю проводилися лише після того, як стан пацієнтів був стабільним з медичної точки зору. Більшість із них були опитані протягом тижня після спроби самогубства.

Кожне інтерв'ю тривало близько 30 хвилин і проводилося малайламською (регіональною) мовою. Були зібрані соціально-демографічні дані та відповідні клінічні деталі, такі як сімейний анамнез та намір покінчити життя самогубством. Намір суїциду оцінювався клінічно, виходячи з відповіді особи на запитання про те, чи хоче вона померти, спосіб спроби та обставини (вжито заходів порятунку чи ні).

Інтерв'ю проводила авторка дослідження, Метью, яка є консультантом-психіатром зі ступенем доктора медицини в області психіатрії, яка відвідувала навчальні семінари з методик якісних досліджень. Інтерв'юєрка цікавиться суїцидологією та охороною здоров'я та працює з суїцидальними пацієнтами протягом останніх 10 років.

Більшість учасників інтерв'ю сприймали домашнє середовище як вороже. Проблеми в сім'ї включали батьківські конфлікти та розлучення, конфлікти з братом чи сестрою чи іншими членами сім'ї, а також подружня дисгармонія. Більшість із них відчували низьку підтримку сім'ї. Соціально-економічні фактори, такі як фінансові проблеми, забобони. Також були відзначені переконання, тривожне сусідство, міжособистісні проблеми та стигма через наявність психічного захворювання у члена сім'ї. (Mathew, Saradamma, Krishnapillai, Muthubeevi, 2021).

Таблиця 2.2

Сімейні фактори впливу на суїцидальні спроби

Тематика	Цитати
Проблеми із батьками	
Батьківський конфлікт	«Вдома без причини трапляються сварки... Вони тривають 5–6 днів. Іноді батько погано говорить

	про нашу бабусю, що не подобається моїй мамі».
Розлучення батьків	Я відчував, що якби Ваапачі (батько) був поруч, він би мене зрозумів. Але він покинув нас, коли мені було сім років через поганий настрій і сварливість Уммачі. Більше йти мені не було куди. Тож я думав, що покінчу з усім...». (У15)
Віктимізація психічно хворих	«Але між тим, коли тато (батько) сказав, що через мене татова сім'я поїхала, він втратив будинок, і через мене йому довелося витратити багато грошей, мені було дуже сумно. Спочатку Амма (мати) розповідала такі речі, коли була сердита. Іноді вона каже мені, що я злий. Після неодноразового прослуховування цих речей, мені погано. Зазвичай я намагаюся втішити себе, що Амма сказала це зі злості. Коли я раптом почув те саме з вуст тата, я не міг стриматися, я розлютився і хотів вбити себе. Ніхто мене не любить.» (У8)
Батьки, які не відкриті для дружніх розмов	«Уммачі (мама) дуже швидко втрачає самовладання, тому я чекала, коли вона буде в гарному настрої, щоб розповісти, що отримала мобільний телефон від свого хлопця. Але вона знайшла його під моєю подушкою і дуже розлютилася і попросила мене вийти з дому. Я не знав, що робити. Тоді я не міг сказати їй правду...».
Батьківська залежність від	«Я знав, що цього дня все піде не так, бо батько

алкоголю	був п'яний... Він говорить погані речі про всіх нас, коли п'яний».
Психічні хвороби батьків	«Завжди лаяла і билася, можливо, через її хворобу. Мені набридло жити в такій ситуації, і я думав, що принаймні піду». (У6)
Проблеми з братами, сестрами та іншими члена родини	
Неповага з боку братів і сестер	«Я і моя молодша сестра...ми ненавидимо один одного. Вона не дає мені поваги через старшу сестру. Вона поважає всіх інших і називає їх «чічі» (старша сестра), але не називає мене так. Ми посварилися того дня... І вона сказала мені: «Чому б тобі не піти і не померти?» Я думав, що просто покажу їй це». (У19)
Погана взаємодія між членами сім'ї	«У нас спільна сім'я. Вдома нема спокою. Інші продовжують сперечатися і сваритися, щоб довести те, що вони мають рацію. Найгірше між моєю мамою та її братом. Вони ніколи не зупиняються...»
Відсутність колективного прийняття рішень	«Зазвичай ніхто не запитує мого рішення вдома... навіть щодо мого шлюбу, так було».

Батьківські фактори включали конфлікти або розлучення, віктимізацію як психічно хворих, батьків, які не відкриті для дружніх розмов, батьківську залежність від алкоголю та психічно хворого батька. Багато учасників повідомляли про батьківські конфлікти, які порушують домашнє середовище. Розповідь молодої жінки, віком 20 років, про її сімейне оточення включена в таблицю 2.2 разом із номером учасниці, який був доданий для зручності

(номера учасників будуть вказані і далі). Інша учасниця, 15-річна дівчина, розповіла, що мати часто називала її «божевільна», і вона звикла до цього, але коли батько сказав те саме вперше, вона не могла стримати своїх думок (У8).

Критичні коментарі матері змушували її відчувати себе безпорадною, а передбачувана відсутність підтримки сім'ї привела до спроби. Ілюстративні цитати наведено в таблиці 2.2. Інша учасниця, 26-річна жінка (У6), мала сімейний анамнез психічних захворювань у її матері, яка проходила лікування в тій же лікарні. Учасниця втекла з чоловіком, за якого пізніше вийшла заміж, але потім, після пологів дівчина дізналася, що він у стосунках з іншою жінкою. Це змусило її залишити його і залишитися зі своєю психічно хворою матір'ю та бабусею, які завжди борються один з одним. Вона ніколи не користувалася батьківською прихильністю і тепер відчуває, що вона та її дитина є тягарем для її хворої матері. До спроби могли призвести вороже сімейне середовище, відсутність усвідомленої підтримки сім'ї та, ймовірно, її нездатність впоратися зі стресовою ситуацією.

Серед підлітків дівчина (16 років, У15) мала стосунки з хлопцем, що викликало проблеми вдома, що призвело до спроби суїциду. Хоча вона була відкрита для матері, її мати часто злилася і критично ставилася до неї, і це не дозволяло їй визнати правду, що вона отримала мобільний телефон від свого хлопця. Критичні коментарі матері змусили її відчути себе безпорадною, а відсутність підтримки сім'ї призвела до спроби самогубства.

Багатьом учасниками дослідження було важко спілкуватися з братами і сестрами та іншими членами сім'ї. Була дівчина-підліток, 14 років (У19), яка скаржилася на свою молодшу сестру. Вона говорила про суперництво між братами і сестрами, що призвело до неповаги, непорозуміння та спроби самогубства. Виявилася дисфункція сім'ї через часті сварки, погане спілкування, відсутність колективного прийняття рішень.

Отже, були досліджені сімейні фактори, які сприяють суїцидальним спробам серед підлітків і молодих людей. Результати свідчать про те, що

усвідомлюваний сімейний контекст, включаючи руйнівне сімейне середовище, неправильні взаємодії між членами сім'ї та відсутність уявної підтримки сім'ї, відіграє важливу роль у визначенні суїцидальної поведінки серед підлітків та молодих людей. Таким чином, необхідно досліджувати ці фактори в клінічній практиці під час визначення та аналізу причин здійснення самогубства певною особою, і під час планування будь-яких стратегій запобігання суїциду. Контекстне розуміння індивідуальних страждань, раннє виявлення молодих людей із груп ризику та сімейні втручання за участю багато-дисциплінарних команд можуть допомогти запобігти спробам самогубства (Mathew, Saradamma, Krishnapillai, Muthubeevi, 2021).

Щодо українських досліджень, то з грудня 2014 по травень 2015 було проведено опитування громадської думки з питань насильства щодо дітей - Всеукраїнське дослідження «Громадська думка з питань насильства стосовно дітей». Було з'ясовано, що серед чотирьох видів насильства (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне) найпопулярнішим є психологічне, від якого потерпають 45% опитаних дітей.

Важливим є той факт, що значна частина ситуацій, пов'язаних із психологічним насильством траплялася з молодими індивідами вдома. У дослідженні вказаний перелік, до якого входять ситуації, коли дитині вдома вказували на те, що вона забагато їсть, називали образливими чи принизливими словами, зривали злість на дитині (або тварині чи на іншому члені родини), змушували підтримувати одного із батьків (чи опікунів) під час їх сварки (тобто, ставати на сторону одного із батьків чи опікунів). Були також кейси, коли дитина хотіла нашкодити собі, здійснити самогубство, втекти із дому через конфлікти батьків. Також, щодо неповнолітніх індивідів здійснювали караючі заходи у вигляді ігнорування. Діти також відчували, що батьки не цікавилися їх життям або занадто їх контролювали (Громадська думка з питань насильства стосовно дітей, 2015).

2.2 Значення булінгу щодо впливу на суїцидальні настрої

Феномен булінгу – цькування, залякування інших (найчастіше, більш слабких) членів колективу – останні десятиліття став об'єктом детального вивчення антропологів, психологів, етологів, соціологів. У широкому сенсі поняття булінг означає свідоме, тривале насильство, що не носить характеру самозахисту і виходить від одного або кількох людей. Зокрема, шкільне насильство чи шкільний булінг – це такий вид насильства, у якому має місце примус, застосування сили між дітьми чи вчителями стосовно учням. Подібні прояви насильства можуть бути спрямовані як проти окремої людини, так й проти групи (Биковська, 2006).

Неправильно було б думати, що булінг – явище, характерне лише для сучасного суспільства (хоча саме тут воно досягає небаченого розмаху). Типовим проявом цькування є багаторазово описані в науковій та художній літературі приклади знущань господаря над рабами (стародавній Рим) або кріпаками (Україна XVIII–XIX ст.), свекрухи над невісткою, над падчеркою (Китай, Корея, Японія, арабські країни). Травля молодших школярів старшокласниками, за описами Рут Бенедикт, була поширеним явищем у японських школах першої половини XX ст. (Бенедикт, 2004), і, ймовірно, булінг в японських школах поширений і в наші дні.

Шкільний булінг - знущання і цькування, які можуть бути у вигляді психологічного, фізичного, економічного чи сексуального насильства, також є однією із причин самогубства серед підлітків. Жертви таких дій зазнають їх як з боку однокласників, так і з боку вчителів чи шкільного керівництва. Для України булінг у школах є актуальним явищем. Лише у 2017 році в країні зафіксували близько 109 тисяч звернень до психолога через цькування. А за даними організації Studena, 63,9% українських вчителів стикалися у своїй практиці із цькуванням дітей у класах (Оприщенко, Педоренко, 2021).

У грудні 2018 року Верховна Рада України ухвалила закон, що вносить положення про протидію булінгу до Кодексу про адміністративні

правопорушення та закон України «Про освіту». Зокрема, документ регламентує покарання у вигляді штрафу, яке мають понести не лише особи, які вчинили булінг, а й представники освітньої установи, які приховували випадки цькування. Перший штраф присудили вже у лютому 2019-го – Бориспільський міськрайонний суд визнав винною місцеву школярку, яка виставляла в інстаграмі непристойні фото своєї однокласниці (Оприщенко, Педоренко, 2021).

Булінг є важливою проблемою громадського здоров'я, оскільки він поширений і шкідливий. Від 20% до 56% молодих людей щорічно залучаються до булінгу (Centers for Disease Control and Prevention, 2012). Так, у класі з 30 учнів від 6 до 17 учнів залучаються до булінгу як жертва, винуватець або в обох образах одразу (буллінг-жертва). Конкретний рівень віктимізації та вчинення булінгу варіюється залежно від віку, типу булінгу, періоду часу, протягом якого оцінюється поведінка булінгу. Діти молодшого (середнього шкільного віку) частіше залучаються до булінгу, ніж діти старшого шкільного віку (Robers, Zhang, Trauman, 2012). Вербальне залякування, як правило, є більш поширеним, ніж фізичне чи кібер-залякування, і знущання є більш імовірними та відбуваються протягом більш тривалого періоду (більше року) (Journal of adolescent health, 2013).

Окремі підгрупи частіше стають жертвами булінгу. Наприклад, віктимність знущань більш поширена серед молоді лесбіянок і геїв: 60% повідомляють про віктимність протягом останніх 30 днів до опитування в порівнянні з 28,8% гетеросексуальної молоді (Hatzenbuehler, Keyes, 2013).

Для молодих людей, які займаються булінгом у будь-якому вигляді, молоді, яка знущається над іншими, яка зазнає знущань, або яка одночасно знущається та зазнає знущань, ця участь пов'язана з поганим психічним і фізичним здоров'ям та залученням до інших ризикованих форм поведінки. Молоді люди, які зазнають булінгу, частіше страждають від депресії або тривожності, мають нижчі успіхи в навчанні, відчувають, що їм не місце в школі, мають гіршу соціальну та емоційну адаптацію, їм важче знайти друзів,

вони гірші стосунки з однокласниками, є більш самотніми (Nansel, Overpeck, 2021).

Буллінг має травмуючий вплив на жертву, і цей ефект посилюється завдяки тому, що цькування часто залишається непоміченим вчителями і батьками, а жертва відчуває свою беззахисність (Fekkes, 2006). Результатом є емоційна дестабілізація та деморалізація особистості. Включаються захисні механізми поведінки, що відволікають жертву від основної діяльності (навчання, роботи, побудови відносин). Хронічний стрес веде до ослаблення жертви як реального чи потенційного конкурента аж до фізичного усунення (через хворобу, суїцид чи відхід із групи). Болючість переживання буллинга для його об'єктів полягає в тому, що якщо цей процес активно або пасивно підтримується групою, то він є формою групового остракізму, позбавлення соціальної та фізичної підтримки, "вигнання з племені", що в еволюційному минулому людини було практично рівносильне смерті (Бутовська, Луценко, Ткачук, 2012).

Безсумнівно, що важливим чинником, асоційованим з ймовірністю булінгу, виступає сім'я та психологічна атмосфера у ній. Факторами ризику є відсутність батька, депресивний стан матері, насильство в сім'ї (Baldry, Farrington 2000; Connolly, O'Moore, 2003). Діти звикають поводитися агресивно у напрямі слабкіших, спостерігаючи повсякденне життя сім'ї. Часто булерами є діти, яких батьки вчать вести себе домінантно, придушувати інших і відстоювати свої інтереси. Діти, які страждають від батьківської жорстокості та психопатії, кинуті, позбавлені материнського тепла, також часто стають агресорами (Loeber, Tengs, 1986).

У багатьох країнах існує проблема булінгу в школах і особливо гостро стоїть питання про те, як запобігти його виникненню. Наприклад, у Великобританії з булінгом починають боротися вже з першого дня навчання. Ще з 80-х років у країні почали розробляти різні практики, найефективнішою з яких була безпосередня участь вчителів, що пройшли до цього спеціальну підготовку. Одним з найпопулярніших засобів вважається так званий метод

розділеної тривоги (Method of Shared Concern), метою якого є налагодження діалогу між дітьми: їм пояснюють, як страждає людина від такого ставлення. Подібні бесіди справляють велике враження на дітей і, як правило, дають результати. Також проводяться спеціальні уроки, наприклад, урок «персональної та соціальної освіти» (Personal and Social Education), на якому можуть обговорюватися як загальні питання, так і проблема конкретного учня, що допомагає дітям відчувати себе командою, і що, у свою чергу, знижує ризик появи булінгу (Rigby, 2020).

2.3 Соціальні медіа як джерела суїцидальних ідей

Більшість людей, особливо нинішня молодь, частіше користуються соціальними мережами. Соціальні медіа – досить популярний тренд, який змінив світ протягом останнього десятиліття. Соціальні мережі, мабуть, є найпоширенішим засобом контакту та взаємодії з іншими. Соціальні мережі стали невід’ємною частиною нашого особистого та професійного життя. Сайти соціальних мереж, як-от Facebook, Instagram, Twitter тощо, змінили звичайні методи спілкування, забезпечивши миттєвий і спільний обмін отриманими знаннями.

Сьогодні користуватися соціальними мережами під час досягнення підліткового віку – це дійсно важкий час, щоб почувати себе добре. Сама залежність від соціальних мереж також негативно сприяє соціальній ізоляції, як безпосереднє спілкування та стосунки. Дослідження, опубліковане в 2017 році Асоціацією психологічних наук, показало, що підлітки, які проводили більше часу в Інтернеті, наприклад, у соціальних мережах, частіше відчувають проблеми з психічним здоров’ям. Ці підлітки мали на 70% більший ризик мати суїцидальні думки, ніж інші, які підтвердили, що використовували Інтернет протягом однієї години на день (Psychological Science Association, 2017).

Існує багато різних способів, за допомогою яких соціальні мережі можуть підвищити ризик самогубства. Наприклад, кібер-залякування та кібердомогання є значущими і поширеними проблемами. Оскільки ми знаємо, що булінг існує протягом багатьох десятиліть, то нині платформи соціальних медіа полегшують хуліганам роботу, надаючи їм додаткове середовище для того, щоб завдавати шкоди своїм жертвам. Набагато легше образити один одного, сидячи за комп'ютером, ніж говорити образливі речі особисто. Зростання сайтів соціальних мереж, які підтримують самогубство, може створити нову небезпеку для вразливих людей, які, можливо, не зазнавали таких потенційних небезпек.

Згідно із опублікованими результатами опитування у 2018 році, за участю близько 2000 дітей середнього шкільного віку, жертви кібербулінгу майже вдвічі частіше вчиняють самогубство, ніж ті, хто його не зазнавав. Результати також показали, що винуватці кібербулінгу в 1,5 рази частіше повідомляли про спробу самогубства, ніж діти, які не були правопорушниками чи жертвами кібербулінгу (Hinduja, Patchin, 2018).

Інтернет також слугує джерелом підтримки однолітків для підлітків, які відчують емоційний стрес, депресію або суїцидальні думки. Через онлайн-спільноти підлітки можуть знайти ресурси про те, як отримати допомогу та знайти втіху у однолітків із подібним досвідом. Веб-сайти, присвячені запобіганню суїциду, можуть надати допомогу підліткам та полегшити суїцидальні думки. І навпаки, соціальні мережі можуть завдати шкоди. Існує безліч сайтів, де люди можуть легко отримати доступ до інформації про те, як померти шляхом самогубства, а також сайтів, які заохочують людей діяти відповідно до своїх суїцидальних думок. Дослідники знайшли аж 90 веб-сайтів, присвячених рекламі або сприянню самогубству, просто використовуючи пошуковий термін «самогубство» (Biddle, Donovan, Hawton, Kapur, Gunnell, 2008).

Соціальні медіа надають людям простір для спілкування на делікатні теми, і молоді люди все частіше використовують цю технологію, щоб

поділитися своїми переживаннями та суїцидальними думками з іншими. Популярні платформи, такі як Tumblr та Instagram, містять численні повідомлення про депресію та самогубство. Загальні теми цих доповідей зосереджені на ненависті до себе, самотності та самопошкодження, а також поширюються дописи з графічними зображеннями тілесними ушкодженнями (Carlyle et al. 2018; Cavazos-Rehg et al. 2017).

Тривожно, що ці дописи або тексти зазвичай привертають увагу підлітків ще до того, як батьки або працівники школи про це дізнаються. Белфорт із співавторами (2012) виявили, що більшість підлітків (67%), які поділилися своєю думкою про самогубство в Інтернеті, частіше зробили це з однолітками, ніж з дорослими. Це викликає серйозне занепокоєння щодо того, як ці однолітки реагують на подібні дописи та чи повідомляють про це дорослих. Хоча деякі підлітки попереджають дорослих після отримання тривожних повідомлень, бувають ситуації, коли дорослих не повідомляють.

Отже, у розділі були розглянуті фактори впливу на суїцидальні настрої молоді, а саме стосунки у сім'ї, булінг та вплив соціальних мереж. Кожен із цих аспектів є справді важливим, адже впливає на загальний психологічний стан індивіда. Беручи до уваги сімейні відносини, можна сказати, що стосунки батьків і дітей є визначальними відносно формування один одних. Важливим є налагодження контакту та існування взаєморозуміння. Це може здаватися досить просто, але, насправді, стосунки, що були побудовані таким чином, можуть запобігти можливим негативним наслідкам. З цього випливає і те, як дитина справлятиметься із булінгом, адже батьки, які зацікавлені у житті своєї дочки чи сина мають змогу навчити їх реагувати та давати опір образам. Тому довіра - це ключ до побудови якісних стосунків та фундамент для подальшої вдалої комунікації між батьками та дітьми.

Щодо соціальних мереж, то нині неможливо ніяким чином їх уникати ні дорослим, ні молодим індивідам, адже панує ера інформаційних технологій. Підлітки, що не є до кінця психологічно сформованими індивідами, матимуть доступ до різних джерел інформації в режимі онлайн.

Тому налагодження стосунків із батьками є вкрай важливим. Відкритий діалог у сім'ї, розгорнуті пояснення на питання: «А чому так?», матимуть лише позитивний відгук, адже підростаючі індивіди відчуватимуть себе потрібними та в безпеці, знаючи, що про все можуть поговорити із батьками.

ВИСНОВКИ

У роботі були розглянуті фактори впливу на суїцидальну поведінку молоді. Можна зробити висновок, що все ж таки молодіжний та підлітковий суїцид є не досить дослідженим явищем, але у наявності є певна кількість досліджень та розроблені науковими діячами теоріями, які дають змогу формувати певне уявлення про проблему та здійснювати подальший аналіз.

Можна окреслити деякі основні моменти. По-перше, суїцидальні нахили індивідів варіюються в залежності від географічного розташування, приналежність до певної субкультури впливає на появу суїцидальних нахилів у її учасників через наслідування поведінки індивідів, у яких подібні настрої наявні. Розглянуті дослідження показали, що якщо у певних угрупованнях один із членів вдавався до самогубства, нанесення самоушкоджень та подібних ритуалів, слухання важкої для сприйняття музики, ізолювання, тощо, то тоді інші учасники вдавалися до схожих дій. По-друге, ступінь вразливості молодих індивідів до стресу впливає на появу в них суїцидальних настроїв. Під впливом постійного стресу, індивіди можуть набути здатність нехтувати власним інстинктом самозбереження і вдатися до суїцидальних дій.

Найголовнішим моментом є налагоджені довірливі стосунків підлітків та їх батьків. Як показують результати досліджень, батьки можуть також виступати тими, хто здійснює булінг по відношенню до власних дітей. Вони можуть робити це навмисно, з метою образити, а можуть робити це і не усвідомлюючи того, які наслідки можуть мати їх дії. Стосунки у сім'ях є дуже комплексним питанням і неможливо виявити якусь єдину причину чому батьки шкодять власним дітям (через неможливість справитися із власними проблемами, перенесення злості та відповідальності, навіть відчуття помсти і т.д.). Точно можна сказати те, що для того, щоб уберегти свою дитину від суїцидальних думок і дій, необхідно побудувати довірливі стосунки. Це є, в першу чергу, відповідальністю батьків, тому їм необхідно навчитися

помічати за собою моменти, коли вони кажуть образливі речі своїм дітям. Більш того, тим батькам, які виступають у ролі агресорів у ситуаціях, де наявний булінг, потрібно розуміти, що насилля у будь-якому виді є неприйнятним, а булінг - це прояв психологічного насилля.

Діти, які мають змогу відкрито говорити із батьками, не будуть приховувати від них складнощі у порозумінні з однолітками та ситуації, в яких їх хтось образив. Батьки, у свою чергу, повинні приймати активну участь у соціальному житті дітей, особливо, коли ситуація стосується булінгу у школі чи іншому місці. Діти, у яких налагоджена комунікація із батьками та довірливі стосунки, краще реагуватимуть та діятимуть у ситуаціях, де хтось із однолітків спробує їх образити, адже матимуть почуття приналежності до сім'ї та розуміння того, що вони - унікальні, неповторні особистості, тому не асоціюватимуть слова кривдників із собою. Також вони знатимуть, що батьки подібні випадки не проігнорують, а будуть на боці власних дітей та зроблять все, щоб ніхто не мав змогу завдати дітям шкоди.

Що стосується соціальних мереж, які можуть містити сенситивний контент, треба розуміти, що здійснюючи обмежуючі заходи, забираючи у дітей електронні девайси, при цьому нічого не пояснюючи, ситуація матиме точно не позитивний результат. Відкрита розмова із дитиною - це те, що допоможе. Потрібно цікавитися у яких групах у соціальних мережах проводить час дитина, які в неї інтереси, як вона себе почуває тощо. Ці прості запитання зможуть допомогти ідентифікувати наявність у дитини суїцидальних настроїв. Необхідно цікавитись життям підлітків, а не порушувати особисті межі дітей.

У будь-якому випадку, проблема молодіжного суїциду залишається багатофакторною та комплексною. Незважаючи на певну наявну кількість закордонних досліджень, вони лише точково описують проблему в окремих випадках. Звичайно, можна виділити деякі загальні тенденції, але все одно будуть присутні індивідуальні кейси, які не підпадатимуть під загальний

опис, який мав би допомогти ідентифікувати причину наявних суїцидальних ідей у певного індивіда.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бенедикт., Р. (2004). Хризантема та меч: Моделі японської культури.
- Биковська Е. Ф. Педагогічне насильство: теорія та практика. Філософія освіти. 2006. №1 (14). С. 221-229.
- Бутковська, Л., Луценко, Є., Ткачук, К. (2012). Булінг як соціокультурний феномен та його зв'язок з рисами особистості у молодших школярів.
- Зміцнення та захист прав дітей в Україні. (2015). Громадська думка з питань насильства стосовно дітей. <https://rm.coe.int/168044e7c2>
- Оприщенко, А., Педоренко, М. (2021). Діти й підлітки — в групі ризику щодо суїциду. Як запобігти трагедії та що робити, якщо вона сталася. <https://zaborona.com/dity-j-pidlitky-v-grupi-ryzyku-shhodo-suyiczydu-yak-zapobigty-tragediyi-ta-shho-robyty-yakshho-vona-stalasya/>.
- Хожайнова, В. (2021). Скільки дитячих суїцидів зафіксовано за останні роки. <https://suspilne.media/107326-skilki-vipadkiv-ditacih-suicidiv-zafiksovano-za-ostanni-roki-vidpovidaie-ogpu/>.
- Baldry A., Farrington D. (2000). Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles. *Journal of Community & Applied Social Psychology*.
- Belfort, E. L., Mezzacappa, E., & Ginnis, K. (2012). Similarities and differences among adolescents who communicate suicidality to others via electronic versus other means: a pilot study. *Adolescent Psychiatry*.
- Biddle, L., Donovan, J., Hawton, K., Kapur, N., & Gunnell, D. (2008). Suicide and the Internet. *British Medical Journal*, 336, 800 – 802.
- Carlyle, K. E., Guidry, J. P. D., Williams, K., Tabaac, A., & Perrin, P. B. (2018). Suicide conversations on Instagram: contagion or caring? *Journal of Communication in Healthcare*.

Fekkes, M. (2006). Do bullied children get ill, or do ill children get bullied? A prospective cohort study on the relationship between bullying and health-related symptoms. *Pediatrics*.

Hatzenbuehler, M.(2013). Inclusive anti-bullying policies and reduced risk of suicide attempts in lesbian and gay youth.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2018). Connecting Adolescent Suicide to the Severity of Bullying and Cyberbullying. *Journal of School Violence*, 18(3), 333–346. doi:10.1080/15388220.2018.1492417.

Joiner, T. (2011). *Why people die by suicide*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. 16-25.

Journal of adolescent health (2013). Bullying and Suicide: A Public Health Approach. <https://www.jahonline.org/action/showPdf?pii=S1054-139X%2813%2900270-X>.

Lester, D. (1987). A subcultural theory of teenage suicide. https://www.researchgate.net/profile/David-Lester-3/publication/19544265_A_Subcultural_Theory_of_Teenage_Suicide/links/59f5e282458515547c230686/A-Subcultural-Theory-of-Teenage-Suicide.pdf.

Loeber R., Tengs T. (1986). The analysis of coercive chains between children, mothers, and siblings. *Journal of Family Violence*.

Luxton, D. D., June, J. D., & Fairall, J. M. (2012). Social Media and Suicide: A Public Health Perspective. *American Journal of Public Health*, 102(S2). doi: 10.2105/ajph.2011.300608

Marx, A., Abernathy, T. (1974). To the socio-cultural view of the means of self-destruction. *Life-threatening behavior*, 4, 3-17.

Marks, A., & Stokes, C. (1976). Socialization, firearms and suicide. *Social Issues*, 23, 622-629.

Mathew, A., Saradamma, R., Krishnapillai, V., Muthubeevi, S. (2020). Exploring the Family factors associated with Suicide Attempts among Adolescents and Young Adults: A Qualitative Study. <https://doi.org/10.1177%2F0253717620957113>.

Nansel, T., Overpeck, M. (2001). Bullying behavior among U.S. youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment.

Plat, S. (1985). A subculture or parasuicide? *Human Relations*, 38, 257-297.

Rigby, K. (2020). How the Method of Shared Concern works. <http://www.kenrigby.net/11e-Shared-Concern-Method-How-it-Works>.

Robers, S., Zhang, J., Truman, J. (2011). Indicators of school crime and safety. National Center for Education Statistics. Department of Education, and Bureau of Justice Statistics, Office of Justice Programs. Department of Justice.

Trnka, R., Kuska, M., Balcar, K., Tavel, P. (2018). Understanding death, suicide and self-injury among adherents of the emo youth subculture: A qualitative study. *Death Studies*, Vol. 42, No. 6, 337-345

Wasserman, D., Sokolowski, M. (2016). Suicide an unnecessary death. https://books.google.de/books?id=HDEiCwAAQBAJ&pg=PA19&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false.